Азәрбајҹан ССР Дөвләт мүкаф

«ТОРАҒАЈЫН НӘҒМӘСИ»

Азәрбајчан халг әдәбијјатынын нүмунәләриндән јарадычы кими истифадә етмәк Т. Елчинин поезијасында өзүнү парлаг бир шәкилдә бүрузә верир. Бу чәһәт «Шәкәрим, дузум» китабында топланмыш әсәрләрин чанында, ганындадыр. Ушаглар халг әдәбијјатынын садәлијини, мүдриклијини јүксәк гијмәтләндирмәји бачарырлар. Т. Елчин буну көзәл баша дүшдүјү үчүн тәкчә халг мотивләринә әсасланмыр, ејни заманда онларын ритмини, аһәнкини көтүрмәјә чалышыр, мәһарәтлә дә ше'рләрә, поемалара һопдура билир. Бәлкә һопдурмаг сөзү јериндә дејилдир, демәк истәјирик ки, халг јарадычылығынын ән мүсбәт чәһәтләри Т. Елчин јарадычылығында өзүнүн ифадәсини тапа билмишдир. О, һәм јанылтмачлар, һәм тапмачалар, һәм нағыллар, һәм ағылар, бајатылар, лајлалар, һәм дә ајры-ајры мәзәли, мүдрик әһвалатлардан истифадә етмишдир. Лакин бунлар коркоранә истифадә дејилдир. Елә буна көрәдир ки, бу истифадәнин өзүндә дә мүнтәзәмлик, ардычыллыг, инадкарлыг, хүсусилә ахтарышлар вардыр. Елә бу ахтарышлар «Јазычы» нәшријјаты тәрәфиндән бурахылан «Торағајын нәғмәси» китабында тамамилә јени, габарыг чәһәтләри илә үзә чыхмышдыр.

Һәр шејдән әввәл, бу китабдакы мүхтәлиф халгларын халг поезијасындан верилән нүмунәләрин чох гијмәтли олдуғуну гејд етмәк истәрдик. Бунлара тәкчә тәрчүмә демәк дүз дејил. О гәдәр тәбии, чанлы, халг руһлу әсәрләрдир ки, оријинал гәдәр көзәлдир, инандырычыдыр, һәмин халгын руһу галмагла, бир нөв бизимкинә чеврилмишдир, бизим малымыз олмушдур. Ајдындыр ки, шаирин бу нәчиб тәшәббүсү, көзәл вә мараглы иши јухарыда көстәрдијимиз халг јарадычылығына јарадычы мүнасибәтилә бағлыдыр, демәк бу әсәрләрин оријинал гәдәр тәбии тәрчүмәсини ағыр, көркин әмәјин, ардычыл ахтарышын, халг әдәбијјатына олан бөјүк мәһәббәтин мәһсулу кими гијмәтләндирмәк олар.

Бу јердә бир чәһәти дә көстәрмәји лазым билирик. Јәгин ки, Корнеј Чуковскинин, Самуил Маршакын инкилис халг поезијасы илә әлагәси чохунун јадындадыр. Хүсусилә С. Маршакын инкилис халг ше'риндән етдији тәрчүмәләр рус әдәбијјатында ән јахшы тәрчүмәләр кими јүксәк гијмәт алмышдыр. Ву бахымдан Т. Елчинин дә мүхтәлиф өлкәләрин халг поезијасындан етдији тәрчүмә нүмунәләри һәгигәтән нүмунә олмаға лајигдир. Бу нүмунәләр ичиндә рус, чех, күрчү, белорус, латыш, ермәни, јапон, франсыз, јунан, Дағыстан, молдав халгларынын поетик парчалары вардыр. Шаирин бир үстүн чәһәти дә будур ки, колорити горујуб сахламаға чәһд етмиш, буна наил олмушдур.

Бир, ики, үч, дөрд, беш,
Довшан чөлдә кәзирди.
Өз-өзүнү өјүрдү.
Овчу көрүб јүјүрдү.
Бирдән алды нишанә,
Күллә атды довшана,
Пиф-паф! Ај аман,
Өкилди довшан.

Рус халг поезијасындан кәтирдијимиз бу мисал вә башга нүмунәләр Т. Елчинин гәләминдә өзүнүн тәзә оријинал нәфәсини тапмышдыр. Истәр рәванлығы, ојнаглығы, истәрсә дә садәлији чәһәтдән бу парчалар мүвәффәгијјәтли чыхмышдыр.

Бизчә, молдав вә ермәни халг поезијасындан етдији тәрчүмәләр хүсусилә колоритлидир. Бу сөзләри Шимали Гафгаз халглары поезијасындан тәгдим олунан парчалар һаггында да демәк олар. Дағыстан халг поезијасындан верилән ашағыдакы парчанын нә гәдәр мә'налы вә көзәл олдуғу көз гаршысындадыр.

Собаја оду,
Инәјә оту,
Кәј от бузова,
Сују гузуја.
Сәнә дә оғул,
Бир дәнә ноғул.

Бу силсилә, ичиндә, бизчә инкилис, чех вә франсыз халг поезијасындан көтүрүлмүш поетик парчалар даһа чох диггәтәлајигдир, мүәллиф тәрәфиндән хүсуси мәһарәтлә јарадылмышдыр. Бу силсиләјә дахил олан ше'рләрдә колорит дә, һәмин халга мәхсус руһ да, ритм дә, әһвал-руһијјә дә дүзкүн тапылмышдыр. «Әсин-әсин күләкләр», «Краллығын ачары», «Оғланлар һаггында, гызлар һаггында», «Мери», «Меһрибан аиләчик», «Јухучул Чон» адлы халг нәғмәләрини мисал көстәрмәк олар. Тәкчә балача бир парчаны нүмунә кәтирмәклә кифајәтләнмәк истәјирик:

Чон Бул, Чон, Бул, Чон
Бул,
Гарнын олуб думбул.
Гочагсан, бир туллан,
Бахым көрүм, комбул,
Чон Бул, Чон, Бул, Чон
Бул!

Јахуд франсыз халг поезијасындан олан парчаја диггәт един:

Аг пишијин аг баласы,
Пај апарыр анасына,
Мағазадан чај алыбдыр,
Чај апарыр анасына.
Гәрәнфил дә, гызылкүл дә,
Өз әтрини вериб она.
Көр чај нечә әтирлидир,
Сәнинкидир, көтүр, ана!

Чех поезијасындан верилән халг нәғмәләрини дә мүвәффәгијјәтли һесаб етмәк олар, бунлар о бири нәғмәләр кими һејванларла әлагәдардыр, онларын дили илә ушаг аләминә нүфуз олунмушдур. «Аиләчик» адлы балбалача ше'рдә мә'налы бир мәнзәрә јарадылмышдыр. Китабда јапон халг поезијасындан верилән нүмунәләр дә бу халгын руһуна ујғун кәлир, гыса, јығчам вә мә'налы парчалар Тејмур Елчинин тәгдиминдә өзүнүн тәзә, оријинал вә көзәл ифадәсини тапа билмишдир:

Илбиз, илбиз, ај илбиз!
Дава дүшүб һамамда.
Чыхарт бујнузларыны,
Низәләри һазыр тут,
Далашганлары горхут!

«Торағајын нәғмәси» китабында халг јарадычылығы илә бағлы олан тәкчә бу силсилә дејилдир. Силсиләнин мүстәсна әһәмијјәт кәсб етдијини, мүвәффәгијјәтли олдуғуну нәзәрә алыб, онларын һаггында кениш данышмағы лазым билдик. Шаир әввәлки китабындакы бә'зи хүсусијјәтләри давам етдирмиш, јенә бизим халг јарадычылығынын түкәнмәз мәнбәләриндән истифадә јолу илә јени әсәрләр јарада билмишдир. «Кетдин, көрдүн», «Довшанын еви», «Тәпәкөз елчи кәлди» нағылларыны мисал көстәрмәк истәјирик. Азәрбајчан халг нағылларынын мотивләри әсасында јазылан бу нағыллар Абдулла Шаигин ән'әнәләрини хатырладыр. Т. Елчин дә бу јолла кедир. Бу нағыллар шириндир, балачаларын мараг дүнјасыны ишыгла долдурур, дузлудур, әһвалатларын тәсвириндә әјанилик, чанлылыг күчлүдүр. «Шәкәрим, дузум» китабындакы нағылларла бу јени китабдакы нағылларын охшар чәһәтләри, хүсусијјәтләри чохдур. «Кетдин, көрдүн» Азәрбајчан халг нағылынын әсасында јазылмышдыр. Бир чанаварын гузуја, чамыша, кәһләнә раст кәлмәси, онларын тәрәфиндән алданылыб ачыначаглы бир күнә галмасы гәләмә алынмышдыр. Халг нағылларына мәхсус дузлу ифадәләр, сөзләр шаир тәрәфиндән јерли-јериндә ишләдилмишдир. Т. Елчин бу нағылы ушагларын јашына, руһуна, әһвал-руһијјәсинә ујғун бир шәкилдә јарада билмишдир. «Довшанын еви» нағылы да мүвәффәгијјәтли чыхмышдыр, бу нағылда да ширинлик вардыр, әјанилик, чанлылыг күчлүдүр.

«Торағајын сәси» китабында тәрбијәви мотивләр бөјүк үстүнлүјә маликдир. Бу мә'нада «Рәһим баба» ше'риндә зәһмәт севән бир инсанын бәдии сурәти чанланыр, ушагларда зәһмәт адамларына һөрмәт, еһтирам, мәһәббәт дујғулары ашыланыр! Јахуд, «Мартын једдисиндә» ше'риндә ушагларын аналара бәсләдији севки дујғулары гыса, мә'налы, әһвалатларла ифадә олунмушдур. Шаир ајры-ајры мүдрик халг әһвалатларындан истифадә јолу илә балача охучуларда тәмиз вә көзәл һиссләр ојатмаға чалышмышдыр. Бу мә'нада «Гоншунун еви», «Ачыг тәвлә», «Ачкөз» ше'рләринин тәрбијәви әһәмијјәти бөјүкдүр.

Јени китаб Т. Елчинин јарадычылығында ирәлијә доғру мүвәффәгијјәтли бир адымдыр. Чүнки мүәллиф өз јарадычылыг имканларыны даһа да кенишләндирмиш, башга жанрларда да өз гәләмини сынамыш, охучулара мараглы, јахшы бир китаб тәгдим етмәјә мүвәффәг олмушдур.

«Торағајын нәғмәси» китабында кәнчләр үчүн әсәрләр дә мүһүм јер тутур, бунлар һаггында да өз фикримизи билдирмәк истәјирик. Т. Елчин кәнчләр үчүн јаздығы ше'рләрдә дә тез-тез ушаг аләминә мүрачиәт едир. Тәзә мөвзулар тапмаг, онлары кәнчләрә тәгдим етмәк шаирин даими ахтарышлары илә бағлыдыр. «Телетајп гатары» ше'рини ајрыча мисал көстәрмәк истәјирик. Бу, тамамилә оријинал вә тәзә нәфәсли ше'рдир десәк, сәһв етмәрик. Мүхтәлиф өлкәләрдән хәбәрләри илдырым сүр'әти илә бизә чатдыран телетајп һаггындакы бу ше'рин јазылышында да оријиналлыг вә тәзәлик вардыр:

Јүкү ағыр,
Бәшәрин гајғылары,
Кәтирир бу јүкү
Телетајп гатары.

«Јарпаглар» ше'риндәки бәдии тәсвир васитәләри вә форма јенилији нәзәр диггәти чәлб едир. Бу вә ја дикәр ше'рләрдә һәјат, тәбиәт, инсан һаггында мараглы, тәзә фикирләр вардыр. Шаир кәнчләрә чох сөз демәјә чалышыр, онлары дүшүнмәјә чағырыр. Бу исә онун ше'рләринин јахшы чәһәтидир.

Китабда чап едилән ики поема да мүвәффәгијјәтлидир. «Фәрјад» адлы биринчи поема мәшһур испан шаири Гарсиа Лорка һаггында јазылмышдыр. Т. Елчин бу мүбариз шаирин бүтүн һәјатыны ишыгландырмағы гаршысына мәгсәд гојмамышдыр. Онун һәјатынын ән көркин, ән мәс'улијјәтли вахтындан кичик бир епизоду гәләмә алмышдыр. Амма бу епизод васитәсилә Лорканын зәнкин дахили аләмини вермәјә, севкисини, нифрәтини, гәзәбини, бөјүк һуманист фикирләрини көстәрмәјә наил олмушдур. Поемада һәзин бир мелодија вардыр вә мүәллиф бу мелодијаны бүтүн поема бोју сахламаға чалышмышдыр.

Федерико, Федерико,
Кеһнәдир јарам.
Сән билирсән нечә јаныр,
Көјнәдир, јарам

Һәгигәтән, Федерико Гарсиа Лорканын јарасы дәрин вә бөјүкдүр, о мүбариздир, әзмкардыр, халгынын азадлығы, сәадәти јолунда һәр чүр әзаба, ишкәнчәјә дөзүмлүдүр. «Фәрјад» поемасы мүбариз шаирин вәтән ешгини, амалыны, һәсрәтини, севинч вә кәдәрини, дөнмәзлијини тәрәннүм етдијиндән әһәмијјәтлидир.

«Освенсим» поемасы исә бөјүк гәзәблә јазылмышдыр. Бу әсәрин ән мүсбәт чәһәти Освенсимдә баш вермиш дәһшәтләрин чанлы, јадда галан ловһәләрлә верилмәсиндәдир. Т. Елчин чалышмышдыр ки, тарихи һәгигәтләри дүзкүн вә дәгиг ишыгландырсын. Она көрә дә поемада ујдурма, сүн'и, һәјатдан узаг һеч нә јохдур.

Һәр ики поеманын мә'насы, фикри, тәрбијәви әһәмијјәти бөјүкдүр, кәнчләримиздә јүксәк һисс вә дујғулар ојадыр. Мүәллиф имканы дахилиндә чәтин, фәгәт олдугча вачиб, мүһүм мөвзулары галдыра билмишдир. Бә'зи парчаларда о, истәнилән јүксәк ноту тапа билмир, елә бил ки, нәфәси чатмыр, илк бахышда нөгсан кими көрүнсә дә, бәлкә дә бу поемаларын хејриндәдир. Чүнки шаири сөзчүлүкдән, узунчулугдан гуртарыр.

Тејмур Елчин өз јолунда дөнмәздир, јеткинлик чағындадыр, даһа көзәл нүмунәләр јаратмаг үчүн өз ишинә әввәлки мәс'улијјәти вә садагәти илә јанашачағына биздә шүбһә јохдур. «Торағајын нәғмәси» ушагларымыза, кәнчләримизә көзәл нәғмәләр охујан тәгдирәлајиг бир әсәрдир.

Тофиг МАҺМУД.